

Anna Sienkiewicz-Rogaś

<https://orcid.org/0000-0002-2440-2202>

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Szczecińskiego

Działalność Stałej Grupy Roboczej ds. Kultury Odzieży w latach 1960–1970. Przyczynek do badań nad rynkiem mody w Polsce w epoce Władysława Gomułki*

Zarys treści: Artykuł omawia rolę Stałej Grupy Roboczej ds. Kultury Odzieży w kształtowaniu przemysłu odzieżowego w krajach RWPG. Grupa koncentrowała się na podnoszeniu standardów estetycznych i jakościowych, próbując stworzyć konkurencyjny model „kultury odzieży” w kontekście rywalizacji z rynkami zachodnimi. Działalność SGR miała także wymiar propagandowy, starano się bowiem obrazować osiągnięcia przemysłu socjalistycznego. W tekście znajduje się analiza efektywności działań grupy oraz jej wpływu na dostępność towarów dla konsumentów.

Abstract: This article discusses the role of the Standing Working Group for Clothing Culture's role in forming the Comecon countries' garment industry. The SWG focused on raising aesthetic and quality standards in an attempt to create a competitive model of 'clothing culture' in the context of competition with Western markets. The SWG activities also had a propaganda dimension, attempting to illustrate the achievements of the socialist industry. The text includes an analysis of the effectiveness of the group's activities and its impact on the availability of goods to consumers.

Słowa kluczowe: Stała Grupa Robocza, kultura odzieży, moda socjalistyczna, przemysł odzieżowy, RWPG, propaganda, przemysł socjalistyczny

Keywords: Standing Working Group, clothing culture, socialist fashion, clothing industry, Comecon, propaganda, socialist industry

* Problematyka podejmowana w artykule stanowi wycinek badań, które przeprowadzane są w ramach realizowanej rozprawy doktorskiej. Celem głównym projektu jest analiza rynku mody w Polsce. Zakres chronologiczny dotyczy czasu sprawowania przez Władysława Gomułkę funkcji I sekretarza KC PZPR. Podjęta została próba opisanego następujących aspektów: charakterystyka rynku mody w perspektywie gospodarki centralnie planowanej; odtworzenie struktury rynku mody; relacje z rynkiem europejskimi; prasa branżowa.

Wstęp

W 1960 r. w ramach działalności Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej powołano Stałą Grupę Roboczą ds. Kultury Odzieży. Grupa angażowała się przede wszystkim w koordynację działań w zakresie rozwoju przemysłu odzieżowego, a także podnoszenie standardów estetycznych produkowanych ubiorów. W obliczu politycznych i gospodarczych trudności epoki, SGR starała się stworzyć spójny model kultury odzieży, który mógłby z powodzeniem rywalizować z rynkami zachodnimi. Działalność grupy była jednak ograniczona przez realia centralnie planowanej gospodarki, co stawiało przed nią liczne wyzwania związane z produkcją, a także z adaptacją do zmieniających się trendów modowych oraz potrzeb konsumentów.

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka i analiza powstania, struktury i profilu działalności SGR, w skład której wchodziła reprezentanci Węgier, NRD, Bułgarii, PRL, Rumunii, ZSRR i Czechosłowacji. Podjęta zostanie także próba opisanego wpływu SGR na rozwój przemysłu odzieżowego. Kluczowe w tym kontekście wydaje się pytanie, czy praca grupy przyczyniła się do podniesienia jakości i estetyki asortymentów w krajach RWPG oraz jak wpłynęła na dostępność towarów dla konsumentów. Ze względu na jej propagandowy charakter warto się zastanowić, jak moda w krajach socjalistycznych wykorzystywana była do ukazywania sukcesów przemysłu i pełnienia funkcji ideologicznej. W artykule podkreślono, że SGR podejmowała długofalowe działania, by wywrzeć wpływ na kształtowanie się kultury odzieży. Analiza obejmuje pierwsze dziesięciolecie istnienia SGR, czyli lata 1960–1970.

W latach 1956–1970 świat doświadczał dynamicznych przemian społecznych i kulturowych, które miały istotny wpływ na globalny rynek mody. Rosnąca rola klasy średniej, rozwój mass mediów oraz kultury konsumpcyjnej i młodzieżowej¹ zmieniały podejście do mody, tworząc przestrzeń na wyrażanie indywidualizmu i dążenie do nowoczesności. Wraz z dynamicznym rozwojem technologii upowszechniło się stosowanie tkanin syntetycznych, takich jak poliester czy lycra. Dostosowanie do nich technik produkcji masowej wpłynęło na demokratyzację mody i jej dostępność. Umożliwiło to szybkie wprowadzanie trendów na rynek, ale jednocześnie zaczęło skracać cykl życia produktów. Globalizacja rynku odzieżowego doprowadziła do zacieśnienia relacji i konkurencji między centrami, takimi jak Paryż, Londyn i Nowy Jork, co przyczyniło się do ekspansji zachodnich wzorców. Na Zachodzie moda ewoluowała w kierunku coraz większej swobody i licznych eksperymentów, natomiast w krajach socjalistycznych potrzeba

¹ O modzie młodzieżowej w PRL pisała Anna Pelka w dwóch publikacjach: *Teksas-land. Moda młodzieżowa w PRL*, Warszawa 2007 oraz *Z (politycznym) fasonem. Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, Gdańsk 2014.

nowoczesności kolidowała z ograniczeniami ideologicznymi i ekonomicznymi, co było widoczne również w PRL.

Omawiany okres w Polsce Ludowej to czas sprawowania funkcji I Sekretarza KC PZPR przez Władysława Gomułkę, który przejął władzę po przełomie politycznym zwanym „odwilżą październikową”. Początek jego rządów przyniósł nadzieję na reformy, doszło do załagodzenia największych napięć politycznych, zwłaszcza tych związanych z represjami stalinowskimi i naciskami na kolektywizację. System władzy pozostał autorytarny, ale w porównaniu do wcześniejszych lat rządów Bolesława Bieruta represje były mniej dotkliwe. W dłuższej perspektywie przemysł w Polsce borykał się z problemami niskiej efektywności, niedoborami towarów i brakiem inwestycji w nowoczesne technologie. Wzrost gospodarczy był niestabilny, a wiele sektorów gospodarki nie radziło sobie z rosnącymi potrzebami społeczeństwa. W drugiej połowie lat sześćdziesiątych zaczęły narastać problemy związane z inflacją oraz wzrastającymi kosztami życia. Brakowało podstawowych dóbr konsumpcyjnych, co budziło niezadowolenie obywateli. Duże obciążenia finansowe związane z rozbudową przemysłu ciężkiego, brak towarów pierwszej potrzeby oraz trudności aprowizacyjne były źródłem napięć społecznych. Obalenie Gomułki stanowiło wynik komplikacji gospodarczych, nieudanej polityki ekonomicznej, ignorowania potrzeb społeczeństwa i tragicznych skutków represji wobec protestujących robotników w grudniu 1970 r. Jego rządy zakończyły się kryzysem, który doprowadził do zmiany przywództwa w PZPR, otwierając drogę Edwardowi Gierkowi.

Rynek mody w PRL był ściśle kontrolowany przez państwo. Planowanie centralne determinowało nie tylko wielkość produkcji, ale także dostępne materiały oraz wzory odzieży. Jego celem było „optymalne zaspokojenie ilościowych i jakościowych potrzeb konsumentów oraz odbiorców pozarynkowych. [...] Aktywizacja eksportu, który w odniesieniu do przemysłu odzieżowego wykazywał wysoki stopień efektywności”². Jednak sektor mody borykał się z licznymi problemami, takimi jak zły stan obiektów przemysłowych, często adaptowanych z budynków o innych funkcjach, oraz trudnościami we wprowadzaniu racjonalnych rozwiązań. Niewystarczająca powierzchnia magazynowa i niewielki zasób specjalistycznych maszyn wpływały negatywnie na jakość i wielkość produkcji. Ze względu na braki asortymentowe konsumenci często tworzyli nieformalne kanały dystrybucji czy podejmowali się samodzielnej produkcji i modyfikacji odzieży. Zakupy na bazarach, przeróbki krawieckie oraz wymiana odzieży były powszechnymi praktykami, które przyczyniały się do specyficznego kształtu rynku mody w PRL. Poruszając się w obszarze tematycznym dotyczącym rynku mody czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, często dokonuje się porównań z rynkami zachodnimi – dobrami i wzorami niedostępnymi w tamtej epoce przeciętnemu

² APL, ZPO w Łodzi, 39/874/0/21/2015, Problematyka Rozwoju Branży Odzieżowej, 1962, k. 4.

konsumentowi zza żelaznej kurtyny. Przykładem jest publikacja autorstwa Djurdi Bartlett *Fashion East. The Spectre that Haunted Socialism*, w której znajduje się obszerna analiza współpracy pomiędzy Wschodem a Zachodem w kontekście międzynarodowych wystaw, na których prezentowane były m.in. osiągnięcia przemysłu lekkiego (np. Moskwa 1957, 1968; Nowy Jork 1959), przenikania się informacji prasowych czy wpływów trendów zachodnich na kształt mody socjalistycznej³. Bartlett opisuje także kongresy mody krajów bloku wschodniego, jednak skupia się głównie na tych, które były organizowane w latach pięćdziesiątych⁴. Małgorzata Fidelis w publikacji *Imagining the World from Behind the Iron Curtain. Youth and the Global Sixties in Poland* przeprowadza szeroką analizę lat sześćdziesiątych w Polsce jako części globalnych zjawisk w kulturze młodzieżowej (w tym mody), przecząc jednocześnie idei „żelaznej kurtyny” i Polski jako kraju odizolowanego od świata kapitalistycznego. Cezury czasowe obejmują czasy odwilży, aż do szczytu socjalizmu konsumpcyjnego pod rządami Gierka w 1974 r.⁵ W publikacji Juk-kai Gronowa i Sergeya Zhuravleva *Fashion Meets Socialism. Fashion Industry in the Soviet Union after the Second World War* znajdują się wzmianki o SGR, jednak bez szerszej analizy: „wraz z innymi krajami socjalistycznymi Związek Radziecki regularnie zademonstrował swoje nowe projekty na spotkaniach SGR ds. Kultury Ubioru RWPG”⁶. Opisane są także wzmianki prasowe dotyczące spotkań: „o regularnie odbywających się corocznych spotkaniach donosiły [...] radzieckie gazety [...]. Mogły one składać się z krótkich wiadomości, po prostu powiadamiających o wydarzeniu. Ale sam fakt, że o takich wydarzeniach warto było informować opinię publiczną w prasie, z pewnością podnosiło ich status – i status mody – w oczach radzieckiego społeczeństwa”⁷. Warto jeszcze wspomnieć o publikacji Mili Oivy *Creation of a Market Space. The Polish Clothing Industry, Soviet Union and the Rise of Marketing*, w której odnajdujemy informacje na temat współpracy w ramach RWPG⁸, cezura czasowa publikacji dotyczy jednak lat 1949–1961. Krótką analizę działalności SGR proponuje w swoim tekście Julia Popowa. Opisuje ona pobieżnie wszystkie lata działalności grupy od 1960 r. do 1991 r.⁹ Nazwa SGR funkcjonowała do 1971 r., po czym została zmieniona na: Stała grupa robocza ds. ekonomicznych i naukowo-technicznych współpracy

³ D. Bartlett, *Fashion East. The Spectre that Haunted Socialism*, Londyn 2010, s. 158, 170, 138–139.

⁴ *Ibidem*, s. 156.

⁵ M. Fidelis, *Imagining the World from Behind the Iron Curtain. Youth and the Global Sixties in Poland*, Oxford 2022.

⁶ J. Gronow, S. Zhuravlev, *Fashion Industry in the Soviet Union after the Second World War*, Helsinki 2016, s. 113. Jeśli nie zaznaczono inaczej – tłum. A.S.-R.

⁷ *Ibidem*, s. 207.

⁸ M. Oiva, *Creation of a Market Space. The Polish Clothing Industry, Soviet Union and the Rise of Marketing, 1949–1961*, Turku 2017, s. 110.

⁹ Ю.А. Попова, *Сотрудничество стран СЭВ в области моды*, w: *Инновации и технологии к развитию теории современной моды*, red. В.С. Белгородский et al., Moskwa 2022, s. 339–343.

w dziedzinie przemysłu odzieżowego i kultury ubioru. Formalnie RWPG została rozwiązana w 1991 r., tym samym zakończyła się działalność SGR. Przyglądając się kontaktom handlowym i eksperckim w bloku wschodnim, nie można pominąć działalności SGR oraz należy wypełnić widoczną w literaturze przedmiotu lukę dotyczącą współpracy projektowej, wystawienniczej i produkcyjnej w ramach RWPG.

Pomysł powołania powyższej grupy jako organu Stałej Komisji RWPG Przemysłu Lekkiego i Spożywczego¹⁰ pojawił się podczas Międzynarodowego Kongresu Mody w Sofii w 1960 r.¹¹, jej istnienie zatwierdzono uchwałą Trzeciej Narady Stałej Komisji RWPG Przemysłu Lekkiego i Spożywczego¹², a pierwsze oficjalne spotkanie odbyło się w tym samym roku we wrześniu w Pradze. Jej działania miały wspierać branżę odzieżową w rozwoju, wspomagać i koordynować wymianę wzorów i koncepcji, przenikanie się wpływów oraz doświadczeń poszczególnych delegacji, umożliwiać wskazywanie najlepszych rozwiązań na przemysł lekki poszczególnych krajów, a tym samym na wybory konsumentów.

Zadaniem kultury odzieży / mody była propaganda sukcesu socjalistycznego przemysłu (charakterystyczna dla wszystkich dekad Polski Ludowej). W tym samym czasie toczyły się liczne dyskusje w obrębie przekształceń przemysłu lekkiego krajów socjalistycznych – m.in. w celu ich ustrukturyzowania i umożliwienia międzynarodowej wymiany myśli i projektów powołano SGR. Poprzez rozwój i tworzenie „socjalistycznych” wzorców, o które zabiegały władze sowieckie, chciano pokazać przewagę nad krajami kapitalistycznymi nie tylko w węzłowych sektorach przemysłu ciężkiego, ale także w przemyśle lekkim i tekstylnym. Podejmując temat SGR, należy zacząć od ogólnej charakterystyki i profilu działalności, przyjrzeć się scenariuszowi spotkań oraz problemom, jakie wiązały się z funkcjonowaniem grupy. Warto rozważyć następujące pytania: czy praca SGR przyczyniła się do zwiększenia dostępności atrakcyjnych i dobrych jakościowo towarów dla przeciętnego konsumenta zza żelaznej kurtyny oraz czy dyskusje o „kulturze odzieży” rzeczywiście miały wpływ na jakość produkowanych towarów.

¹⁰ Podczas VII Sesji RWPG w Berlinie w maju 1956 r. podjęto decyzję o zmianach w strukturze i sposobie działalności organizacji. Powołano siedem stałych komisji branżowych, które miały być odpowiedzialne za organizowanie współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej. Stały się one główną osią Rady, mogły wydawać zalecenia i decyzje, które były bezpośrednio przekazywane krajom członkowskim. W kolejnych latach komisje te ulegały coraz większej biurokratyzacji. Do końca istnienia RWPG utworzono ich 22. Struktury RWPG były nieskuteczne ze względu na problemy z kompetencjami czy rozbudowane procedury, R. Skobelski, *PRL w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej w latach 1956–1970*, „Kwartalnik Historyczny” R. 114, 2007, nr 3, s. 49–90.

¹¹ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, sygn. 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 51.

¹² APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/278, Stała Grupa Robocza do spraw Kultury Odzieży – protokoły I i III narady w Pradze 1960–1961, k. 11.

Charakterystyka i organizacja spotkań, podejmowana tematyka

Głównym założeniem działalności Stałej Grupy Roboczej ds. Kultury Odzieży było polepszenie poziomu estetycznego i artystycznego kultury odzieży w „krajach-członkach RWPG” z uwzględnieniem możliwości i charakteru produkcji każdego z nich¹³. Jak czytamy w raporcie z VII narady: „wymiana doświadczeń, co do kierunków, modelowania i dokumentacji, sprzyja podwyższeniu kultury odzieży. [...] zabezpieczeniu opracowania modnej linii, odpowiednich surowców i materiałowych możliwości poszczególnych krajów oraz aby linia mody była wykorzystana dla opracowania kolekcji przemysłowych”¹⁴.

Spotkania odbywały się regularnie (minimum raz do roku) według określonego scenariusza (podział organizacji na etapy), który po pierwszych czterech latach istnienia SGR uległ uściśleniu¹⁵. W latach sześćdziesiątych zorganizowano je w następujących terminach i miejscach¹⁶:

- 6–19 VI 1960 r. w Sofii – podczas tego posiedzenia złożono wnioski o utworzenie SGR¹⁷;
- I – 20–23 IX 1960 r. w Pradze – wówczas oficjalnie utworzono SGR;
- II – 19–31 III 1961 r. w Berlinie;
- III – 28–30 VI 1961 r. w Pradze;
- IV – 19–28 III 1962 r. w Budapeszcie;
- V – 31 III – 9 IV 1963 r. w Warszawie (w Pałacu Kultury i Nauki);
- 13–15 VIII 1963 r. w Pradze, było to nadzwyczajne posiedzenie, podczas którego wygłoszono referat podsumowujący dotychczasową działalność SGR oraz zasady nowych metod pracy. Przygotowano także projekt działań dla Stałej Komisji RWPG Przemysłu Lekkiego i Spożywczego¹⁸;
- VI – 20–30 V 1964 r. w Moskwie. W raporcie dotyczącym tego spotkania podkreślano jego wyjątkowość – na wystawie tkanin i dodatków zaprezentowano aż 2500 propozycji (na większości wystaw organizowanych w ramach

¹³ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 50.

¹⁴ *Ibidem*, k. 54.

¹⁵ *Ibidem*, k. 50.

¹⁶ We wszystkich naradach brali udział przedstawiciele krajów należących do SGR oraz przedstawiciele krajów obserwatorów, rzadko jednak wyszczególnieni w raportach – na zjeździe w 1961 r. w Pradze podkreślono nieobecność Albanii, z kolei w 1967 r. w Warnie obecność delegacji kubańskiej. Komitetowi organizacyjnemu narady w Warszawie sugerowano zaproszenie przedstawicieli Chin, Korei, Mongolii i Wietnamu.

¹⁷ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 51.

¹⁸ *Ibidem*, k. 52.

SGR pokazywanych było około 1200 wzorów). Dodatkowo w raporcie można przeczytać, że: „szeroka wymiana doświadczeń w dziedzinie rozwoju asortymentu wyrobów przemysłu lekkiego na posiedzeniu SGR sprzyjała wzrostowi poziomu kulturalnego odzieży w krajach uczestniczących w naradach RWPG”, nie podano jednak więcej szczegółów w tym zakresie – jak dokładnie wpłynęła, ile umów podpisano, ile projektów wdrożono¹⁹;

- VII – 27 IX – 2 X 1965 r. w Bukareszcie;
- VIII – IX 1966 r. w Pradze;
- IX – 6–11 II 1967 r. w Warnie;
- X – 1968 r. w Berlinie;
- XI – 1969 r. w Budapeszcie.

Przygotowanie kongresów było podzielone na cztery etapy²⁰: I etap – narady specjalistów, organizowane w ramach specjalnych zjazdów; II etap – rozpatrzenie propozycji poszczególnych krajów, III etap – przygotowanie biuletynu „Ogólne kierunki mody” na kolejny rok (opracowywano linię sylwetek i gamy kolorystyczne wykończeń tkanin, dzianin i innych surowców do produkcji odzieży, obuwia i dodatków); IV etap – narada SGR (która jednocześnie stawała się już pośrednim etapem dla kolejnego roku). Kraj, w którym odbywała się narada, powoływał komitet organizacyjny i powinien: „stworzyć tymczasowy roboczy sekretariat dysponujący odpowiednią ilością piszących w języku rosyjskim maszynistek. Czas pracy sekretariatu powinien być tak zorganizowany, aby materiały mogły być przygotowane także po całodziennym dniu pracy”²¹. A także: „uwzględniając program prac i przyjmując, że język rosyjski jest oficjalnym językiem konferencji, każda delegacja powinna sama zapewnić sobie dostateczną liczbę tłumaczy”²².

Dodatkowo istotne było, aby: „dla narad związanych z pokazem modelu i wystawą, poszczególne delegacje powinny dostarczyć wykwalifikowanych specjalistów ze swojego grona”²³. Zwracano również uwagę, aby nad projektem modnej linii odzieży pracował nie tylko personel domów mody, ale także przedstawiciele różnych gałęzi przemysłu²⁴. Delegacje poszczególnych krajów liczyły więc zwykle od około dziesięciu do dwudziestu kilku osób. W ich skład wchodziłi reprezentanci zakładów odzieżowych (administracja i projektanci), ministerstw powiązanych z przemysłem lekkim, pracownicy instytutów i laboratoriów, modelki, tłumacze.

¹⁹ *Ibidem*, k. 53.

²⁰ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/291, IX narada Stałej Grupy Roboczej do spraw Kultury Odzieży – protokół (w języku polskim i rosyjskim), zał. 3, k. 1.

²¹ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/278, Stała Grupa Robocza do spraw Kultury Odzieży – protokoły I i III narady w Pradze 1960–1961, k. 13.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 49.

Na potrzeby narad przygotowywano i wydawano katalogi oraz albumy fotografii. Podkreślano, że na opracowanie graficzne należy zwrócić szczególną uwagę – bardzo ważna była popularyzacja propozycji SGR wśród pracowników handlu i przede wszystkim społeczeństwa. Wskazywano, że w tym celu należy wykorzystywać wszystkie dostępne formy przekazu: prasę, radio, telewizję, kino, organizować odczyty itd.²⁵ Przygotowanie projektów wiązało się ze spełnieniem następujących kryteriów (dotyczących produkcji masowej): wybór tkanin powinien opierać się na realnych możliwościach przerobowych zakładów²⁶, a charakter konstrukcji i wykonanie techniczne musiało być możliwe w warunkach przemysłowych²⁷. Dokumentacja wzorów była przekazywana minimum cztery tygodnie przed naradą, aby poszczególne delegacje zdążyły się z nią wcześniej zapoznać²⁸. Kolekcje służyły przede wszystkim do przedstawienia potencjału produkcyjnego i kreatywnego danego kraju, a dyskusja o nich miała odzwierciedlać punkt widzenia pozostałych delegacji. Kolejność pokazów ustalano przez losowanie, z wyłączeniem kolekcji organizatora (pokazywano ją jako pierwszą)²⁹. Poszczególne linie odzieżowe poddawano ocenie, przeprowadzanej według następujących kryteriów: „zgodność modelu z przeznaczeniem, zgodność materiału i jego ekonomiczne strony, ocena modelu pod względem konstrukcji kroju i jego właściwości odnośnie zastosowania w masowej produkcji, estetyczna ocena modelu pod względem ogólnej harmonii włączając dodatki, zgodność sylwetki dla danego rozmiaru i typu jak również ocena możliwości stopniowania”³⁰. Oprócz pokazów odzieży realizowano wystawy dzianin, tkanin i modnych dodatków. Przed realizacją narady każdy „kraj członkowski” SGR musiał przedstawić do dyspozycji „krajowi – organizatorowi” minimum 420 eksponatów, w tym: tkaniny m.in. bawełniane, wełniane, lniane, jedwab, jedwab sztuczny, syntetyczne, dekoracyjne i meblowe, dzianiny i wyroby odzieży wierzchniej, obuwiu męskie, damskie, dziecięce, dla dziewcząt (podłotków), torby i torebki³¹. Kapelusze męskie i damskie, sztuczne kwiaty czy biżuterie prezentowały te kraje, które posiadały własną produkcję tych wyrobów³². Proponowano także, aby: „zwracać uwagę na realizację dostaw tej odzieży na rynek wewnętrzny, co pozwoli wzbogacić asortyment w nowe rodzaje odzieży”³³.

²⁵ *Ibidem*, k. 50.

²⁶ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/278, Stała Grupa Robocza do spraw Kultury Odzieży – protokoły I i III narady w Pradze 1960–1961, k. 18.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, k. 22.

²⁹ *Ibidem*, k. 20.

³⁰ *Ibidem*, k. 21.

³¹ *Ibidem*, k. 23.

³² *Ibidem*, k. 23.

³³ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 2.

W czasie spotkań SGR prezentowano referaty, których przygotowanie przydzielano poszczególnym delegacjom. Podejmowana tematyka niejednokrotnie wskazuje na nowoczesne podejście do projektowania oraz świadomość problematyki ówczesnego przemysłu i profilu konsumentów:

- konstrukcja i estetyka ubiorów dziecięcych;
- asortyment dla przyszłych matek, od którego oczekiwano, żeby był: wygodny, łatwy w praniu i elastyczny; przy czym nie powinien podkreślać odmiennego stanu i być zbyt wyszukany. Jednocześnie powyższe wymagania nie mogły wykluczać modnego i przyjemnego kroju. Istotna była także organizacja sprzedaży, w tym komfort kobiety ciężarnej – wszystko powinno być dostępne w jednym miejscu³⁴;
- garderoba dla ludzi starszych;
- odzież robocza; przyglądając się aspektom teoretyczno-estetycznym uwzględniono takie elementy jak: wykonywany zawód, ruchy ciała, stosunek do otoczenia – przestrzenność, warunki pracy / klimat. Poruszano także problemy psychologiczne: „odzieży roboczej nie należy uważać za zło konieczne. Człowiek powinien czuć się w odzieży roboczej dobrze i bezpiecznie”³⁵. Zwracano uwagę na zagadnienie estetyki oraz jej wpływu na wydajność. Szykowny strój miał podkreślać wzrost poziomu życia, tym samym wpływać na społeczne potrzeby i stosunek robotników do pracy w socjalizmie³⁶.

Wśród zagadnień prezentowanych podczas narad SGR na uwagę zasługują jeszcze dwa: „odzież dla podlotków” – zarówno chłopców, jak i dziewcząt, której estetyka miała wspierać funkcje wychowawcze. Podkreślana była odrębność obu grup ze względu na budowę ciała i proporcje, tym samym zauważyć można wzrost świadomości antropometrii. Kolejny temat określano bardzo enigmatycznie – „nowe surowce, stosowane do produkcji wyrobów odzieżowych i dziewiarskich oraz ich wpływ na estetykę odzieży”. Członkowie SGR charakteryzowali go następująco: „odzwierciedlenie demokratyzmu mody w krajach RWPG, jej charakteru przemysłowego, wzajemnych powiązań rozwoju różnostronnych zainteresowań nowego człowieka pracy z rozwojem asortymentu wyrobów oraz wzrostu kultury”³⁷. Można go rozumieć jako popularyzację w przemyśle i wśród konsumentów nowych rodzajów tkanin, co miało podkreślać innowacyjność sektora mody oraz świadome i nowoczesne podejście nabywców do ubioru. Ponadto omawiano tematy związane z szukaniem odpowiednich form i metod propagandy mody

³⁴ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/292, X narada SGR ds. Kultury Odzieży w Berlinie, k. 42–43.

³⁵ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/278, Stała Grupa Robocza do spraw Kultury Odzieży – protokoły I i III narady w Pradze 1960–1961, k. 15.

³⁶ *Ibidem*,

³⁷ *Ibidem*, k. 52.

(co miało pozwolić na znalezienie właściwych środków oddziaływania na konsumentów), zastosowaniem kultury odzieży w przemyśle czy wykorzystywaniem włókien chemicznych w tkaninach.

SGR nie później niż do kwietnia każdego roku przygotowywała sprawozdanie z aktywności dla Stałej Komisji RWPG Przemysłu Lekkiego i Spożywczego, zawierające projekty programów perspektywicznych działalności SGR oraz roczny plan pracy zatwierdzany przez Stałą Komisję. W kontekście podsumowania działalności na kolejne lata możemy przeczytać w raporcie z X narady SGR, że projekt programu perspektywicznego na lata 1971–1975 opierał się na ciągłym podnoszeniu poziomu estetycznego i jakościowego odzieży, obuwia i dodatków; stałym wzbogacaniu asortymentów, opracowywaniu i rozpatrywaniu rozwiązań technologicznych i ekonomicznych oraz rozszerzeniu stosowania nowych, zwłaszcza syntetycznych surowców³⁸.

Problemy

Członkowie SGR podkreślali, że żadnymi wskaźnikami nie można pokazać ogromnej pracy podczas posiedzeń, twórczego wzrostu specjalistów i poziomu kultury odzieży w krajach członkowskich RWPG³⁹. W ten sposób bronili się przed niepowodzeniami, które nieustająco towarzyszyły funkcjonowaniu grupy oraz przemysłowi lekkiemu bloku krajów socjalistycznych.

Wynikało to z wielu czynników, wśród których wymieniano m.in.: terminy posiedzeń (niedostosowane do cyklu działalności zakładów przemysłowych), niedostateczną propagandę (poprzez radio, TV, prasę), małą reakcję i brak elastyczności przemysłu na nowości, ograniczoną bazę surowcową i technologiczną.

Dodatkowo już po pierwszych trzech naradach dostrzeżono problem we wdrażaniu rozwiązań wypracowanych przez SGR: „trzeba zaznaczyć, że w obecnej chwili nie została opracowana realna metoda określenia stopnia wykorzystania dokumentacji w masowej produkcji tkanin i dodatków do modeli odzieży. W celu otrzymania realnego obrazu o przekazywaniu do wykorzystania dokumentacji należy, aby kraje członkowskie SEW [RWPG – ros. СЭВ] opracowały system przekazywania dokumentacji [dokumentacja miała być jednolita dla całego RWPG – projekty powinny być szczegółowo opisane i zatwierdzone, zawierać próbki materiałów oraz być opracowane w sposób umożliwiający ich bezproblemowe

³⁸ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/292, X narada SGR ds. Kultury Odzieży w Berlinie, k. 58.

³⁹ APL, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 54.

wdrożenie w zakładach produkcyjnych] i wprowadziły rejestrację wykorzystania właściwych materiałów w przemyśle⁴⁰.

Mimo wszystko w tym samym raporcie podkreślono, że wyniki działalności SGR w okresie 1960–1964 były dobre. Od 1960 r. bez porównania miał się powiększyć estetyczny i techniczny poziom wykonania: tkanin, odzieży, dzianin, obuwia, galanterii skórzanej, bielizny, nakryć głowy i innych wyrobów⁴¹. Wskazywano również, że drogą systematycznej aktywności osiągnięto porozumienie w ważnych aspektach (nie określono jakich) tworzenia modnej odzieży, które pozwoliło wszystkim krajom – członkom RWPG stworzyć bazę dla swojej pracy.

Do 1964 r. jedną z trudności było przygotowywanie kolekcji na narady SGR przez domy mody, a nie personel zakładów (tym samym nie brano pod uwagę możliwości technicznych i surowcowych danego kraju), co powodowało, że reakcja przemysłu na pomysły SGR była minimalna. Dodatkowo nieustającym wyzwaniem stawała się kwestia dokumentacji, którą charakteryzowały braki w opisach, przez co nie miała ona zastosowania w masowej produkcji. Sugerowano, że te niedostatki były powodem nieosiągnięcia należytego nasycenia rynku właściwym asortymentem. Nie widziano natomiast problemu w samej idei istnienia SGR, której zburokratyzowana forma nie mogła realnie wpłynąć na modę kolejnych sezonów⁴². Ocena przeszkód doprowadziła do zmian w metodach pracy SGR, a lepsze wyniki miały być oparte na wprowadzeniu czteroetapowej, opisanej wyżej organizacji narad. Należało też kłaść nacisk na możliwości podpisywania umów handlowych między „krajami-członkami RWPG”. Jednak także na VII naradzie wskazywano, że dotychczasowa praktyka nie zabezpiecza kwestii zawierania kontraktów⁴³. Na kolejne lata określono główne kierunki działalności SGR (1966–1970): „wzrost poziomu estetycznego i jakości odzieży, obuwia i dodatków w masowej produkcji, dalsze ulepszenie i rozszerzenie asortymentów odzieży, obuwia i dodatków, omówienie i opracowanie propozycji dla rozwiązania technologicznych i ekonomicznych problemów, mających duże znaczenie dla dalszych prac w dziedzinie kultury odzieży np. opracowanie wymogów dla surowca, racjonalne wykorzystanie naturalnego i chemicznego surowca, technologia jego zastosowania, opracowanie potrzeb handlowych, na podstawie doświadczeń poszczególnych krajów opracowanie propozycji dla organizacji projektowania i tworzenia kolekcji w kraju⁴⁴.

⁴⁰ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/278, Stała Grupa Robocza do spraw Kultury Odzieży – protokoły I i III narady w Pradze 1960–1961, k. 11.

⁴¹ APŁ, Centralne Laboratorium Przemysłu Odzieżowego w Łodzi, 39/1880/0/-/288, VII narada Stałej Grupy Roboczej do spraw kultury odzieży w Bukareszcie – protokół (w języku polskim i rosyjskim), k. 50.

⁴² *Ibidem*, k. 55.

⁴³ *Ibidem*, k. 56.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 57.

Założone cele – zabezpieczenie wysokiego poziomu życia w społeczeństwie socjalistycznym i wyprodukowanie wyrobów odpowiadających podwyższonym standardom i potrzebom konsumentów oraz osiągnięcie światowego poziomu asortymentu – były pretekstem do rozszerzania metod pracy SGR i zwiększania jej wpływu na estetyczny i techniczny rozwój ubioru. Chciano pogłębić metodykę i skonkretyzować aktywność grupy, a także powiększyć jeszcze (i tak bardzo rozbudowane) zespoły pracowników. SGR miała także swój udział w rozwoju konstrukcji i technologii kroju, ale niejednokrotnie wyniki tych badań okazywały się mało praktyczne. Przykładem jest wydana w 1974 r. w Moskwie publikacja pt. *Rozmiarowa typologia ludności krajów członkowskich RWPG (Размерная типология населения стран-членов СЭВ)*. Jej najważniejszym celem było ujednoczenie standardów rozmiarowo-wzrostowych, aby ułatwić produkcję, a zarazem wymianę handlową między krajami RWPG.

Podsumowanie

SGR stanowiła platformę współpracy i wymiany doświadczeń. Kolektywne projekty, narady i kongresy miały na celu ujednoczenie i podniesienie jakości produkcji odzieży w bloku wschodnim. Prace SGR były intensywne i wymagały zaangażowania rzeszy specjalistów, którzy brali udział w produkcji modeli ubrań, katalogów i rozwiązań dla sektora mody, a także w opracowywaniu strategii propagandy. Jednak rozwój mody nie może się odbywać w tak zbiurokratyzowanych strukturach. Z części problemów, które niosła ze sobą działalność SGR, zdawali sobie sprawę jej reprezentanci, wskazując np. na niedostosowanie terminarza posiedzeń do pracy zakładów. Polską delegację organizowano w ramach struktur Zjednoczenia Przemysłu Odzieżowego, Centralnego Laboratorium Przemysłu Odzieżowego oraz Centralnego Biura Wzornictwa Przemysłu Lekkiego. Czy dokumentacja była przekazywana przez te jednostki do poszczególnych ośrodków w regionach, a następnie do samych zakładów, a jeśli tak, to czy w wystarczającym stopniu? Duże zakłady odzieżowe miały własne jednostki wzorcujące, przygotowujące modele na potrzeby produkcji danej fabryki, bowiem lepiej znały jej możliwości (jednak swoboda twórcza projektantów zatrudnionych w tych jednostkach to kwestia problematyczna). Liczne dyskusje podejmowane na posiedzeniach SGR nie przyczyniały się do zmiany jakości produkowanych towarów oraz dostępu do atrakcyjnej konfekcji dla konsumentów w krajach RWPG, o czym pisano w raportach – wdrażanie projektów ustalanych na kongresach było niewystarczające. Centralnie sterowany przemysł lekki nie mógł zaspokoić potrzeb społeczeństwa, co powodowało, że katalog strategii konsumenckich poszerzał się i wykraczał poza niewystarczający, gotowy asortyment w sklepach. Zwyczajni obywatele krajów członkowskich RWPG mieli możliwość zapoznawania

się z modelami odzieży realizowanymi na potrzeby narad w prasie (w PRL m.in. w czasopiśmie „Ty i Ja”), jednak nie mogli korzystać z rozwiązań proponowanych przez specjalistów. Rzeczywisty dostęp do gotowych ubrań według projektów proponowanych przez SGR był mocno reglamentowany. Przyczyn należy szukać w ograniczeniach związanych z niedoborami surowców, problemami z produkcją oraz dystrybucją. Podkreślić jednak warto, że dostarczanie przez media samych inspiracji mobilizowało krawców oraz indywidualnych konsumentów do prób naśladowania wzorów na własną rękę, tworzyło alternatywę dla głównego obiegu mody.

Activities of the Standing Working Group for Clothing Culture between 1960 and 1970: A Contribution to Research on the Fashion Market in Poland during Gomułka's Era (Summary)

The article discusses the activities of the Standing Working Group for Clothing Culture during the first decade of its existence (from 1960 to 1970), established by a decision of the Standing Committee of the Council for Mutual Economic Assistance to the Light and Food Industry. The SWG focused on forming the garment industry in the Comecon countries. The group attempted to raise manufactured goods' aesthetic, quality and functional standards. Its activities were mainly based on organising annual meetings, fairs and fashion shows, and numerous discussions attended by industry representatives, artists, and politicians. The article reveals the propaganda dimension of the SWG activities and analyses its impact on the availability and quality of clothing. Conclusions from the analysis of source materials show that, despite attempts at unification and quality improvement, the socialist clothing industry remained inefficient and also faced numerous problems, such as a dispersed production base or limited access to new technologies and raw materials. This made it difficult to achieve ambitious goals. As a result, despite significant efforts, the SWG activities did not translate into actual availability and attractiveness of garments for consumers.

Bibliografia

- Bartlett D., *Fashion East. The Spectre that Haunted Socialism*, Londyn 2010
- Fidelis M., *Imagining the World from Behind the Iron Curtain. Youth and the Global Sixties in Poland*, Oxford 2022
- Gronow J., Zhuravlev S., *Fashion Meets Socialism. Fashion Industry in the Soviet Union after the Second World War*, Helsinki 2016
- Oiva M., *Creation of a Market Space. The Polish Clothing Industry, Soviet Union and the Rise of Marketing, 1949–1961*, Turku 2017
- Pelka A., *Teksas-land. Moda młodzieżowa w PRL*, Warszawa 2007
- Pelka A., *Z (politycznym) fasonem. Moda młodzieżowa w PRL i NRD*, Gdańsk 2014
- Skobelski R., *PRL w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej w latach 1956–1970*, „Kwartalnik Historyczny” R. 114, 2007, nr 3, s. 49–90
- Попова Ю.А., *Сотрудничество стран СЭВ в области моды*, w: *Инновации и технологии к развитию теории современной моды*, red. В.С. Белгородский et al., Moskwa 2022, s. 339–343

Anna Sienkiewicz-Rogaś – absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (historia sztuki) oraz Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu (krytyka i promocja sztuki oraz pedagogika sztuki). Doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego; przygotowuje rozprawę w dyscyplinie historii dotyczącą rynku mody w Polsce w epoce Gomułki. Jej główne zainteresowania badawcze dotyczą historii najnowszej, historii społecznej, PRL oraz zagadnień związanych z historią i teorią designu i mody.

Kontakt: anna.sienkiewicz@phd.usz.edu.pl